

הנצי"ב מולוז'ין

ר' נפתלי צבי יהודה ברלין

ראש ישיבת וולוז'ין

תקע"ז-תרנ"ג

נפתלי צבי יהודה ברלין

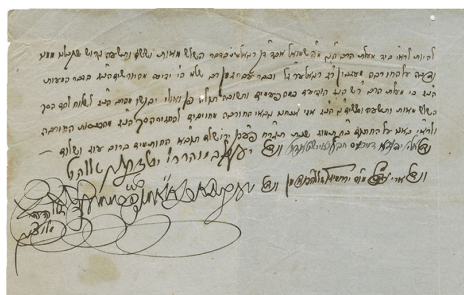
ימי ילדות ובחרות

בית אביו

הנצי"ב נולד בשנת תקע"ז לאביו ר' יעקב ברלין בעיר מיר.
 ר' יעקב ברלין היה תלמיד חכם וצדיק, אשר לפרנסתו עסק במסחר, והיה איש אמיד.
 תורה וגדולה שררו בביתו.

²בהגיע אביו לגיל חמישים עזב את כל עשרו ומעמדו ועלה לירושלים, לחון את עפרה ולחיות בה.

בירושלים היה ממנהיגי העדה, ונדע כגדול בתורה וירא אלוקים.
 גם שם היה אמיד, ולא חסר דבר.

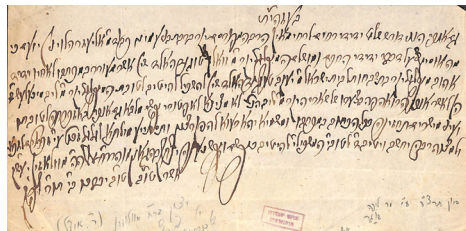
חתימת ר' יעקב ברלין
 כנבאי ביהכנס'ס 'החורבה'
 (באדיבות בית המכירות 'קדם')

1	"רבן של ישראל" לבנו הרב מאיר בר אילן עמ' 13
2	"רבן של ישראל" לבנו הרב מאיר בר אילן עמ' 15

נלקח כחתן לראש ישיבת וולוז'ין

בהיות הנצי"ב בן שלש עשרה וחצי, לקחו³ ר' יצחק מוולוז'ין ראש ישיבת וולוז'ין ומגדולי ומנהיגי הדור, כחתן לבתו ריינה בתיה.

מכתב בכתב יד ר' יצחק מוולוז'ין

שנה חלפה בין כתיבת התנאים לנישואין, ובהיות הנצי"ב בן ארבע עשרה וחצי הייתה החתונה.

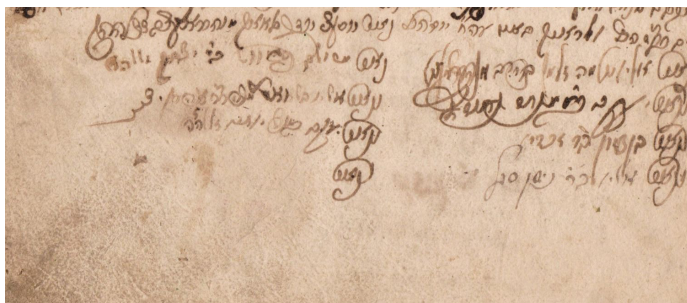
מני אז עבר הנצי"ב לדור בעיר וולוז'ין בבית חותנו, ר' יצחק, ראש הישיבה.

⁴עד אותו הזמן, הנצי"ב שכבר היה תלמיד חכם צעיר, ⁵מעולם לא למד במסגרת של ישיבה, אלא רכש את כל ידיעותיו בעצמו.

ממשיך להתנהג בפשיטות

ביתו של ר' יצחק מוולוז'ין, היה מרכז תורה, ממנו יצאה הוראה והתייית דרך לישראל, ועיני הכל היו נשואות לשם.

⁶בניו ובני ביתו של ר' יצחק היו פקחים וחריפים, וכולם נהגו בהם בכני מלכים. לעומתם, הנצי"ב בא ממשפחה עממית יותר.

דף מפנקס ח"ק של קהילת וולוז'ין. החותם הראשון מימין הוא בנו של ר' יצחק מוולוז'ין (באדיבות בית המכירות 'תפארת')

3

בנו של ר' חיים מוולוז'ין, מייסד ישיבת וולוז'ין

4

"רבן של ישראל" לבנו הרב מאיר בר אילן עמ' 17. אמנם בספר "אוצרות הנצי"ב" לרב משה צוריאלי עמ' י"ג מביא שנכנס לישיבה כבר בגיל 11, ורק לאחר מכן בחר בו ראש הישיבה כחתן לבתו. העדפתי את גרסת בנו.

5

ישנו סיפור מפורסם כי הנצי"ב בצעירותו לא הצליח בלימודיו, ואף הוריו דברו להוציאו מלימוד התורה ולמצוא לו מקצוע, ולאחר מכן נפתח לבו בתורה וגדל לגדול בישראל. אמנם צאצאי הרב מאיר בר אילן בן הנצי"ב אומרים שלא מצאו מקור מוסמך לסיפור זה, ולא ברור מה מקורו. עם זה ב"מוסף לשבת קודש" של העתון "יתד נאמן" פרשת "ראה" משנת תשע"ג מובאת עובדה זו בשם צאצא של הנצי"ב, ראש ישיבת "באר יעקב" הרב דוד יצחק שפירא, שמסרה בשם אביו רמ"ש שפירא.

6

"רבן של ישראל" עמ' 18, 21

בעוד שבני הבית אליו הצטרף הנצי"ב, היו נוטים לטבל את דבריהם בביטויים חריפים המשתמעים לשני פנים, ובחידודי לשון, דרכו של הנצי"ב בדבורו ובכל הנהגותיו היתה בפשיטות, ולא היה לו קשר לדברים מעין אלו.

לפיכך איש לא שם לבו לחתן החדש 'הפשוט' שהצטרף למשפחה ה'מלכותית', והיו גם כאלו שעינם היתה צרה בו, ואמרו שלא מובן מה לו ולמשפחה כה מיוחסת ואצילית.

הנצי"ב סבל מזה לא מעט, אמנם הוא לא התעסק בדברים אלו.

התמימות הפשוטה והישרות היו נר לרגליו.

תורתך שעשועי

⁷באותם שנים, הנצי"ב ישב ולמד תורה בשקידה עצומה בישיבת וולוז'ין. היא היתה שעשועיו, ובה נחמתו. ומלבדה, דבר לא עניין אותו.

גם בישיבה לא התפרסם שמו, ולא נודעה גדולתו, מפני שהיה יושב ולומד בפינתו, וכמעט שלא היה לו קשר עם בני הישיבה.

הוא לא היה איש דברים אלא איש הספר, ובספרים היה לומד בשקידה יומם ולילה, יומם ולילה ממש כפשוטו.

כך ישב ולמד בשקידה תורה בכל כחו שנה אחרי שנה באין רואה.

וכך עברו להם עשרים שנה של לימוד תורה בהצנע בפינתו, בהתמדה גדולה ונוראה.

בסתר אוהלו

עמל תורה ללא גבול

⁸התמדתו ודבקותו בתורה באותן שנים היתה לאין שיעור. היה עמל על התורה בכל נפשו ובכל כח יומם ולילה ממש. לילה כיום היה יושב ולומד, ולא נתן לעייפות להשביתו מלימודו. ולפעמים, כשעיניו כבר לא נשמעו לו ונעצמו מאליהם, היה נרדם על הרצפה. את סעודותיו באותן שנים, לא היה סועד עם משפחתו, כדי שלא לבטל רגעים יקרים מלימודו, מלבד סעודות של שבתות וימים טובים, בהן היסב עם בני ביתו.

נעלם במוצאי יום כיפור

פעם כשביקש חותנו, ר' יצחק, לעשות הבדלה לבני הבית במוצאי יום הכיפורים, הנצי"ב היה חסר, חיפשו אותו בכל מקום ולא מצאוהו. לבסוף, להפתעתם גילוהו יושב בחדר ולומד כשספר מונח לפניו, שקוע כבר בעומקה של סוגיה. גם עם כלות יום צום הכיפורים, שכולם נגשו לשבור את הצום ולטעום משהו, הוא היה רץ קודם כל ללמוד תורה, אליה צמאה נפשו.

הולך וגדל

⁹באותן שנים, בהן למד בפינתו בהצנע, חיבר מספר חיבורים: את חיבורו הגדול על השאלות, "העמק שאלה", את חיבורו על הספרי ועוד חיבורים. תמונה 5

איש לא ידע כמה גדול נעשה, וכי הוא כבר כאחד מהגדולים אשר בארץ, אף חותנו, לא הכיר בגדולתו.

הנצי"ב לעצמו לא מצא עניין לפרסם את עצמו, שכן לא רצה בפרסום ולא חיפש כבוד.

וכך היה דבר פלא, שבישיבה בוולוז'ין יושב ולומד הנצי"ב שהוא כבר אחד מהגדולים, וכולם חושבים אותו לאברך רגיל. דבר זה, כאמור, לא הפריע לנצי"ב, ולא עניין אותו.

מתגלה גדולתו

¹⁰כך המשיך הנצי"ב ללמוד בפינתו, עד שפעם במקרה ראה חותנו, ר' יצחק, מכתבים שנשלחו לנצי"ב, על ידי הרב דוד לוריא, מהרבנים הגדולים באותו הזמן, בהם כותב לנצי"ב בכבוד ומתייחס אליו כאל גדול בישראל.

שער הספר
'העמק שאלה'

8	הגדה של פסח וולוז'ין, עמ' 60
9	"רבן של ישראל" עמ' 24
10	"רבן של ישראל" עמ' 25

ר' דוד לוריא

ר' יצחק נדהם מהמכתב ולא האמין כי מכתב זה נשלח לחתנו הצנוע.

או אז הוסר המסווה מעל פני הנצי"ב ונודע כי הוא כבר גדול בישראל.

מיד מינהו חותנו למסור שיעורים לבני הישיבה בוולוז'ין, ואז כבר לא יכל להסתיר יותר את גדולתו העצומה בכל חלקי התורה.

מתמנה לעמוד בראש ישיבת וולוז'ין

¹¹ בשנת תר"ט נפטר ר' יצחק, חותנו, והנצי"ב מונה לראש ישיבה שני בוולוז'ין לצד גיסו ר' אליעזר יצחק.

לאחר ארבע שנים נפטר גיסו ונעשה הנצי"ב לראש הישיבה המרכזי בישיבה בוולוז'ין.

מעניין לציין כי כינויו של הנצי"ב בישיבה לא היה ככינוי הרווח היום 'הנצי"ב' (שזה ראשי תיבות של שמו) אלא היה נקרא בפי כל 'ר' ¹² הירש ליב'.

ראש ישיבת וולוז'ין

'הישיבה חיי רוח'

ישיבת וולוז'ין

¹³ מאז שנעשה הנצי"ב לראש ישיבת וולוז'ין נטל על עצמו משימה חדשה וגדולה, שדרשה את כל כחותיו. מעתה כל כחו ומרצו היו נתונים לישיבה ותלמידיה, את תעודת חייו ראה ¹⁴ בעלייתם בתורת ה'.

וכן כותב במכתב ¹⁵ "הישיבה הקדושה אשר היא חיי רוח".

ענייני הישיבה היו בראש מעייניו. וכל ענייניו הפרטיים מלימודו האישי ועד אכילתו ושנתו היו צדדיים וטפלים לדאגתו לטובת צרכי הישיבה ותלמידיה.

11 "רבן של ישראל" עמ' 26-28

12 באדיש זה ר' צבי אריה. אריה היה פעמים רבות כינוי לשם יהודה, יהודה ליב.

13 "רבן של ישראל" עמ' 99

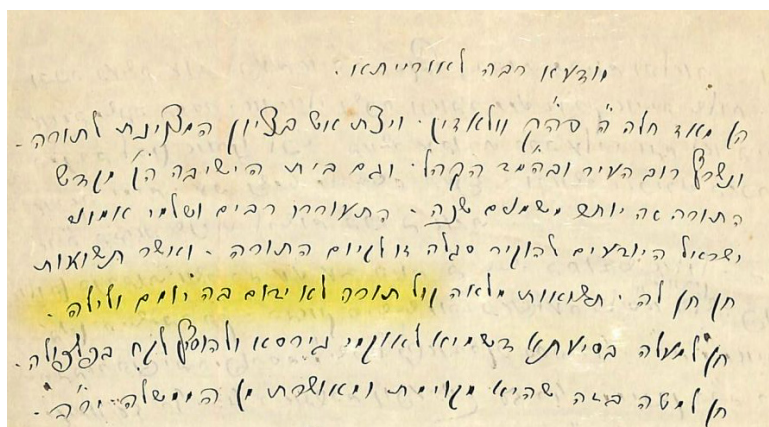
14 כמו כן התנגד לכל פעילות של התלמידים שאינה חלק מלימוד תורה, כגון פעילות פוליטית. ומספר הרב יהודה ליב דון יחיא, כי היה נוהג לומר כי הישיבה היא בחינת תרומה ואסורה בהנאה, אלא כולה קודש לה; ללימוד התורה. ('אור מופלא' עמ' רט).

15 "משיב דבר" חלק ב' סימן ל"ה.

השמייעיני את קולך

¹⁶מפורסם הסיפור, כי פעם שאלוהו כיצד יכול הוא לנום את שנתו כשקולות לימוד רמים עולים מהישיבה ומגיעים לאזניו.

ענה, להם במשל. כשם שבעל בית חרושת לקמח, כשקולות המטחנות שלו דוממות ולא פועלות, הוא לא יכול להירגע ולא יצליח לישן, ודווקא כשקולות המטחנות מרעישים באזניו, ליבו רגוע והוא יכול לישן. כך אף אני, אמר, כשקולות הלומדים מגיעים לאזניי, אני רגוע ויכול לנום את שנתי ברוגע.

מודעה בכתב יד הנצי"ב אודות ישיבת וולוז'ין,

'קול תורה לא ידום בה יומם ולילה'

(באדיבות בית המכירות LEGACY)

לא ימיש מתוך האוהל

¹⁷הנצי"ב היה נמצא באולם הישיבה לאורך כל היום והלילה, לא עברו שעותיים בהם לא ביקר בישיבה. אף בשעות הלילה המאוחרות בהן נותרו רק תלמידים ספורים בלבד בהיכל הישיבה, היה מקפיד להופיע פעמיים. בפעם הראשונה משעה 12 בלילה ועד 1, ושוב משעה 4 עד 5 לפנות בוקר.

בזמן שהותו בהיכל הישיבה היה מסתובב בין תלמידיו. לעיתים במהלך הילוכו היה לפתע נעצר מאחורי איזה תלמיד. והיה מטה אצלו לשמוע את קול לימודו של אותו תלמיד.

16 הגדש"פ וולוז'ין עמ' 115

17 "רבן של ישראל" עמ' 98-99

'למד בני, אין דבר'

¹⁸ מספר אחד מתלמידי הישיבה באותו הזמן, הרב יעקב גוטקטבסקי, כי בישיבה אסרו את עישון הסיגריות. אמנם, אלו שנשאר ללמוד עד שעת לילה מאוחרת, לעיתים היו מעשנים סיגריה תוך כדי לימודם.

אחד מהמתמידים שבישיבה, שהיה קרוי ה'ספוטקיני' על שום העיירה שבא ממנה, ישב פעם בשעת לילה מאוחרת בהיכל הישיבה, וכדרכו למד בהתמדה גדולה ובחשק רב. תוך כדי לימודו הכניס סיגריה לפיו ועישן. לפתע שם לב כי בני הישיבה מתבוננים בו, הוא הרים את ראשו מן הספר. והבחין כי הנצי"ב עומד לידו, ומאזין ללמודו.

נבהל התלמיד וסבר כי הנצי"ב מקפיד על שמעשן בהיכל הישיבה. אמנם הנצי"ב, שנהנה כל כך להאזין ללימודו החי והתוסס, וזאת הסיבה שנעמד לידו, חיך ואמר לו במבט שופע אהבה: 'למד בני, למד, אין דבר'.

סדר יומו

¹⁹ וכך היה סדר יומו של הנצי"ב:

עם שחר השכם היה מתפלל שחרית עם בני הישיבה. לאחר התפילה לא היה חולץ את התפילין, אלא היה נשאר עטור בתפילין עד שעות הצהריים.

משעה שמונה עד תשע בבוקר העביר ²⁰ שיעור בפרשת שבוע לתלמידים.

לאחר מכן היה יושב במקומו ולומד עטור בתפילין ²¹ עד הצהריים. באותו זמן גם היו ניגשים אליו תלמידים לשאול אותו שאלות שהתעוררו להם תוך כדי לימודם.

לאחר מכן היה הולך לנוח למשך שעה.

כשקם היה מקבל אנשים שבאו אליו ליטול ממנו עצה ולשוחח בעניינים שונים.

בשעות אלו גם כתב תשובות למכתבים הרבים שנשלחו אליו.

הנצי"ב

18 "אור מופלא" עמ' רח.

19 "רבן של ישראל" עמ' 54 ועמ' 114 וכן בספר הגדש"פ וולוז'ין עמ' 66

20 מתוך דברים שאמר בשיעורים אלו כתב את פרושו המפורסם "העמק דבר" על התורה.

21 כך מספר בנו הרב בר אילן בספרו "רבן של ישראל" עמ' 114, אמנם בפרקי חיוו הנמצאים

בסוף 'הגדה של פסח - וואלאז'ין עמ' 67 כתוב שלאחר השעור בחומש היה שב לביתו למשך שעותיים. העדפתי את גירסת בנו.

מספר בנו, הרב בר אילן, כי מדי יום היה כותב הרבה מאוד מכתבים, כארבעים (!) מכתבים מדי יום. חלק מן המכתבים היו תשובות בהלכה, חלק היו בענייני הנהגה וענייני ציבור וחלק בענייני הישיבה.

אמנם, על אף עיסוקיו הרבים, לא עברו שעותיים מבלי שיבקר בישיבה, וישום עינו על תלמידיו.

ישוב הדעת

²²לנצי"ב היה הספק עצום בתחומים רבים. הן בענייני ניהול הישיבה וחינוך תלמידיו, בכתיבת ספרים רבים ומקיפים, וכן בהתעסקות בצרכי כלל ישראל. עם כל זה לא היתה אצלו אוירה של בהילות ולחץ.

את הכל היה עושה במתינות. וכיצד היה מספיק כל כך הרבה?

מספר בנו הרב בר-אילן, כי כשהוברר לאביו כי עליו לעשות משהו, לא היה משתהה אפילו לרגע, אלא מיד היה עושה בזריזות, וכך הספיק הכל.

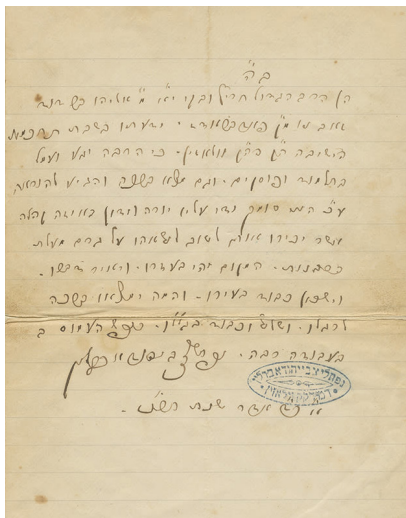
ולא לחינם היה נוהג להוסיף בסוף מכתביו, קודם שחתם שמו את המילים: "העמוס בעבודה".

הנסיעה המעייפת

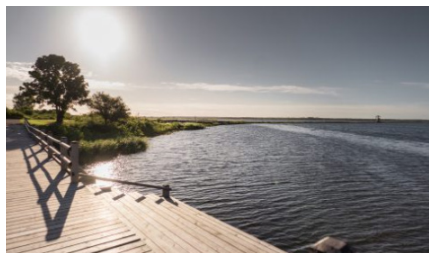
²³מעולם לא היה דבר שהיה קשה מדי בעבורו, ולא התלונן על שום דבר. גם נסיעות ארוכות ומפרכות למקומות רחוקים לא היו קשות בשבילו. וכשהיה צריך היה נוסע ימים שלמים לפטרבורג וכדומה, לפעול בענייני כלל ישראל ובענייני הישיבה.

אמנם היתה נסיעה אחת שלא הסכים לצאת אליה, ואמר כי קשה היא לו, וכך היה הדבר.

בני ביתו לחצו עליו מאוד כי יצא לנוח מעבודתו לעיר הנופש 'ליבוב' השוכנת על שפת הים, לפוש מעט מעבודתו המרובה. תחילה מאן לנסוע, אמנם לבסוף נכנע להם הנצי"ב ונסע לעיר הנופש. והנה לאחר ימים מועטים שב לביתו, עייף יותר משנסע, ואמר כי הבטלה קשה לו והיא לו ליגיעה גדולה. שכן כל יום שאין בו עבודה וכל שעה שאין בה מאמץ הם סבל בעבורו.

מכתב הנצי"ב, חותם במילים
'העמוס בעבודה רבה'
(באדיבות בית המכירות 'קדם')

עיר הנופש ליבוב

22 "רבן של ישראל" עמ' 113

23 "רבן של ישראל" עמ' 113

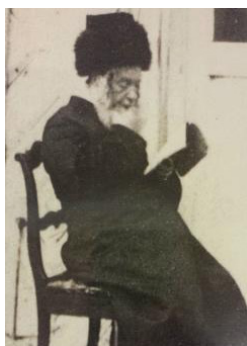
התמדתו

מעלת עמל התורה

²⁴ ללימוד התורה תוך יגיעה ועמל היה בראש סדר המעלות אצל הנצי"ב. השקעת כל כח הריכוז בשעת הלימוד היה יקר מאוד בעיניו. הוא לא אהב את הלימוד מתוך מנוחה ונוחיות. כך נהג, לעמול בתורה, קודם שנעשה ראש ישיבה, טרם נתפרסם שמו בכל מקום, וכך המשיך לעמול על התורה בכל כחו לאחר שנתפרסם ונודע לאחד מגדולי הדור. הנצי"ב היה נוהג לומר כי ביום שאין הוא מתפלל ממעמקי לבו, עד כדי שבברכת ²⁵ "אהבת עולם" דמעות יזלגו מעיניו, אין הוא זוכה לחדש בתורה.

קרבן התמיד

²⁶ את השיעורים היומיים שמסר לתלמידי הישיבה לא היה מבטל בשום אופן. הוא אמר כי הם דומים לקרבן התמיד שאין לבטלו. עד כמה היה חשוב בעיניו בדבר, ניתן להיווכח מן המקרה הבא: פעם אחת קודם תחילת שיעוריו היומי פנה לאחד התלמידים ששב מן העיר בה מתגורר אח של הנצי"ב, ושאל אותו האם יצא לו לפגוש את אחיו, והאם יודע מה שלומו. התלמיד החל לגמגם, היה ברור כי הוא מסתיר משהו. הנצי"ב לא רצה לשאול עוד, ונכנס להרצות את שיעורו. רק ככלות השעור שלח לקרוא שוב לאותו תלמיד, וחקרו האם אחיו עודנו בין החיים, וכשהתברר לו שאחיו נפטר עשה קריעה ונהג דיני אבלות. הנצי"ב הניח כבר מתחילה כי אחיו נפטר, אך הואיל וכל עוד לא שמע זאת בפירוש אינו מחויב בדיני באבלות, לכן לא רצה לחקור יותר, פן יחולו עליו דיני אבילות קודם השיעור ויאסר בלימוד תורה ויתבטל השיעור. ורק לאחר השיעור כששמע בפירוש שנפטר אחיו, פרש מהתורה ונהג אבלות.

הנצי"ב שקוע בלימודו

דבוק בלימוד התורה בכל מצב

באורח קבע לא היה זז מתחת יד הנצי"ב ספר 'ששה סדרי משנה' והיה הוגה בו בכל עת. אף בהתהלכו בבית המדרש בין התלמידים היה משנן לעצמו משניות בעל פה. ²⁷ בליל שבת כשבביתו היה כבה אור הנר, היה לומד בעל פה את מסכת שבת.

הנצי"ב שקוע בלימודו

24 "רבן של ישראל" עמ' 34-33

25 שם מבקשים "ותן בלבנו בינה להבין ולהשכיל, לשמוע, ללמוד וללמד, לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה. והאר עינינו בתורתך וכו'"

26 "רבן של ישראל" עמ' 109, הגדש"פ וולוז'ין עמ' 68

27 "אור מופלא" עמ' רו.

²⁸ את עוצם דבקו בלימוד התורה בכל מצב, ניתן להיווכח מן המקרה הבא:
היו אנשים שחתרו תחת קיומה של ישיבת וולוז'ין, הוציאו לה שם רע בפני השלטון ונקטו בפעולות נוספות כדי לפגוע בה.

פעם אחת, העיזו פניהם עד כדי כך, שהלשינו על הנצי"ב בפני השלטונות, כאילו הוא עוסק בהעברת כספים לאנגליה בניגוד לחוק. דבר שלא היה ולא נברא.
הדבר הגיע לידי כך שהנצי"ב נלקח לחקירה במשטרה הנמצאת מרחק שעות אחדות נסיעה מוולוז'ין.

בכל אותן שעות, קודם הנסיעה לתחנת המשטרה לחקירה, ובמהלך הנסיעה עת היה מלווה בשוטרים שליווהו לחקירה, לא זז מתחת ידו של הנצי"ב ספר משניות, ולא חדל מללמוד בו. ואף כשהגיע לתחנת המשטרה וחיכה שיקראו לו להיכנס לחקירה, ראשו היה שקוע בתוך ספר המשנה.

בסופו של דבר ²⁹ החשדות הופרכו והתיק נסגר.
וכן כותב בספרו העמק דבר: ³⁰ "פלפול התלמוד גורם שמחת הנפש המשכחת כל צרה ויגון". ונאים הדברים למי שאמרם.

ספרים שחיבר הנצי"ב

הנצי"ב חיבר חיבורים במקצועות התורה השונים, ואלו הם:
חיבור מקיף ועמוק על השאלות דרב אחאי גאון שקראו "העמק שאלה", 3 כרכים.
ביאור על הספרי בשם "עמק הנצי"ב", 3 כרכים.
"ברכת הנצי"ב" על מכילתא דר' ישמעאל.
ביאור על חמשה חומשי תורה בשם "העמק דבר", 5 כרכים.
ביאור על שיר השירים "רינה של תורה".
ביאור על הגדה של פסח "אמרי שפר".
"משיב דבר" שאלות ותשובות בענייני הלכה.
ביאור על סוגיות הש"ס "מרומי שדה", 3 כרכים.
"דרשות הנצי"ב", דרשות והספדים שנשא.

28 "רבן של ישראל" עמ' 116

29 בין היתר זייוף מכתב של הנצי"ב כאילו הוא מבקש מהרב מלונדון לסייע לו בהעברת הכספים האסורה. היה זה זיוף כל כך מוצלח, עד שכשהראו לנצי"ב את המכתב, מבלי להקריא לו תכנו, אמר שזה כתב ידו. אך כשקרא את תכנו אמר שלא הוא כתבו. לבסוף עלו על כך שהמכתב מזויף, על ידי העובדה הבאה, בחתימה המזויפת היה כתוב "צבי יהודה" עם שני י', ואילו דרך הנצי"ב לחתום תמיד "צביהודה" עם י' אחת.

30 ויקרא י/יא

אב לתלמידי

תלמידים הסמוכים על שלחן אביהם

³¹ הנצי"ב היה אוהב את תלמידיו כאילו היו ילדיו שלו והיה דואג להם כמו אבא.

³² בני הישיבה היו מוזמנים לעיתים, בזמנים של חג ומועד, לבית הנצי"ב, לסעוד עמו בביתו את סעודת החג.

גם בכל ימות השנה הוזמנו לסעוד על שלחן הנצי"ב אחדים מתלמידיו. באחד מימי הרגל הוזמנו כל בני הישיבה כולם יחדיו להשתתף ב'קידוש' בבית הנצי"ב.

ליל הסדר על שלחן הנצי"ב

גולת הכותרת היתה 'ליל הסדר'.

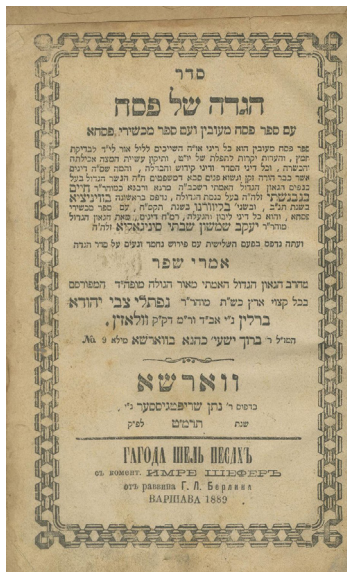
ב'ליל הסדר' כל תלמידי הישיבה שנותרו בישיבה לימות הפסח, היו מוזמנים לבית הנצי"ב. כמאתיים בחורים במספר. כולם יחד הסבו לשלחן אחד, והשתתפו בסדר שערך רבם הגדול בביתו. חביות יין נפתחו, ובשר ודגים הוגשו לשלחן. רגשי שמחה וגיל מילאו את כולם.

לכל אורך הסדר רבם הגדול, הנצי"ב, שפע עוד ועוד דברי תורה והגלים על ענייני חג הפסח. חלק מן הדברים שאמר הנצי"ב נדפסו לבסוף בספרו 'אמרי שפר' על הגדה של פסח.

ה'סדר' היה מסתיים רק לפנות בוקר. גם אז נותרו חלק מתלמידי הישיבה בבית רבם ושוררו יחד שירים וחברו חרוזים מענייני חג הפסח.

משקה ערק לפורים

³³ מספר תלמידו, הרב גרשון מנדל סמונוב, כי במהלך שמחת הפורים היו מבקרים תלמידי הישיבה בבית רבם, הנצי"ב. פעם, מתוך אווירת השמחה פנו אליו בשאלה ושאלוהו האם יש בביתו ערק, לשותות 'לחיים' בפורים. ענה להם הנצי"ב כי אמנם אין בביתו ערק. אבל, הוסיף ואמר, אם אתם מאמינים ובטוחים שיהיה בביתי ערק במהלך יום הפורים, בלי ספק, יהיה. "אנו מאמינים ובטוחים בכך" ענו תלמידי הישיבה.

הגדה של פסח עם פירוש הנצי"ב

31 מקור ברוך עמ' תתקנ

32 'רבן של ישראל' עמ' 102-103

33 'אור מופלא' עמ' רכא.

"אם כן בודאי יהיה", אמר הנצי"ב לתלמידיו, וביאר את דבריו, כי הוא מסתמך על דברי חז"ל³⁴ במדרש: "כל מי שבטח בהקב"ה, זוכה להיות כיוצא בו שנאמר 'ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו'", היינו שמי שבטח בה' באופן מוחלט, מובטח לו שה' ימלא רצונו. תוך כדי שהם מדברים, נכנסה נערה לבית, מביאה לנצי"ב משלוח מנות ובתוכו בקבוק ערק...

'מקנא אני בכם'

³⁵ בשבת בבוקר בתום סעודת השבת, המתמידים מבני הישיבה היו ממהרים לשוב לתלמודם, וצועדים חזרה להיכל הישיבה. בדרכם לישיבה היו חולפים על פני ביתו של הנצי"ב שהיה סמוך לישיבה.

כשהיה רואה אותם צועדים לבית המדרש היה אומר להם:

'בני, אתם כבר ממהרים לתלמודכם?

מקנא אני בכם חביבי כי יש לכם אפשרות כזאת.

מה עלי לעשות, הוטל עליי לשהות שעה ארוכה על יד השלחן במסיבת משפחתי.

יפה חלקכם, מאושרים אתם!'

ר' חיים ברלין בנו הגדול של הנצי"ב

בן יחיד

³⁶ מעשה באחד הרבנים הגדולים שהכניס את בנו ללמוד בישיבת וולוז'ין. והואיל והיה הוא לו בן יחיד והיה מפונק, ביקש מהנצי"ב כי ידאג לצרכי בנו יחידו בתשומת לב מיוחדת.

ענה לו הנצי"ב: 'לי יש בישיבה מאות בנים יחידים, וכולם ראויים לחיות חיי רווחה, אז מדוע שאבכר את בנך על פני בניי האחרים?'

'לבני אין מה לאכול..'

³⁷ מספר אחד מתלמידיו, כי בשנותיה האחרונות של הישיבה, הייתה פעם בעיה להשיג את דמי התמיכה הנצרכת לבני הישיבה, והכסף ממנו קנו מזון ובגדים ואת כל שאר צרכיהם לא הגיע בזמן. תלמידי הישיבה היו אובדי עצות ולא ידעו מה לעשות.

בצר להם החליטו כי לא יוכלו לשוב להיכל הישיבה עד שיקבלו את קצבת מחיתם מהתורמים הנצי"ב, שהיה כבר זקן באימים, בראותו את היכל הישיבה שומם נכנס להיכל הישיבה והתחיל ללמוד בהתמדה בלי להפסיק.

34 מדרש רבה פ' שופטים

35 'אור מופלא' עמ' רל

36 'רבן של ישראל' עמ' 100

37 'אור מופלא' עמ' רל-רלא

בהגיע זמן הסעודה לא חזר לביתו והמשיך ללמוד. וכן עשה בבוא זמן הסעודה הבאה שאף אותה סרב לאכול והמשיך בלימודו. גם מים לא אבה להכניס לפיו. בני הישיבה שדאגו לרבים הישיש בקשו להביא לו אוכל מביתו. אך הנצי"ב סרב לכך באמרו: 'לבניי אין מה לאכול... אף אני ארעב כמותם!'. לא היה מה לעשות.

מיד טפלו בעניין ומצאו פיתרון לקצבה להחזקת התלמידים, והתלמידים מצדם אף הם לא עמדו על המקח, ושוב ללמוד בבית המדרש. הנצי"ב שגופו היה עייף מן התענית שישב בה, קשה היה לו ללכת בכחות עצמו לביתו, והוא נישא בידי תלמידיו לביתו. מספרים התלמידים כי מי שלא ראה את החיוך והאושר שהיה נסוך על פני הנצי"ב בראותו את התלמידים חוזרים להיכל הישיבה ללמוד תורה, לא ראה שמחה מימיו.

ממתין לתלמידו

הנצי"ב

³⁸מנהג היה בישיבה, כי כל תלמיד, קודם שעמד לשוב לביתו, היה מוזמן בשבת לבית הנצי"ב לסעוד עמו בביתו את סעודת הצהריים של שבת. ומספר תלמיד ישיבת וולוז'ין באותם הימים, ר' משה יהודה יאפעט, כי הוא היה חדש בישיבה ולא ידע ממנהג זה, לפיכך בשבת קודם ששב לביתו, הלך לסעוד בשבת בצהריים במקום בו הורגל לסעוד מדי שבת. כעבור זמן הגיע מנהל הישיבה, ואמר שזה כחצי שעה מחפש הוא אחריו בכל רחבי העיריה וולוז'ין, שכן הנצי"ב ממתין לו עם סעודתו, ולא מתחיל עד שיגיע. אז, הלך חיש מהר לבית הנצי"ב ומצא את הנצי"ב יושב וממתין לו. מיד פתחו בסעודה.

הסעודה ארכה כשעתיים, ולכל ארכה השמיע הנצי"ב דברי תורה.

אוהב ודואג לכל תלמיד

³⁹למרות שעל כתפי הנצי"ב היו מוטלים עניינים של הנהגת הדור, וכן עניינים הלכתיים כבדי משקל של הכלל, הנצי"ב היה מכיר כל תלמיד ותלמיד, ואוהבו כאילו היה בנו. בצרתו היה מצטער ובשמחתו היה שמח.

כשהיה תלמיד נופל למשכב מחמת חוליו, היה הנצי"ב בעצמו הולך לאכסניה בה התאכסן כדי לבקרו ולראות בשלומו.

הדבר היה עושה רושם רב על כל בני הסביבה, וגרם להם לייקר מאוד תלמיד חולה זה, בראותם כי הנצי"ב בכבודו ובעצמו טורח לבקרו.

ובכלל כל צורך ומחסור שהיה רואה שיש לאחד מבני הישיבה, היה טורח מיד למלאו.

38 רשומות וזיכרונות עמ' 9

39 "רבן של ישראל" עמ' 100

ישיבת וולוז'ין

⁴⁰ גם בענייני הקמת בית דאג הנצי"ב לתלמידיו. הוא היה עמם בליל החתונה ועורך את חופתם, וכששבו לישיבה עם רעייתם החדשה, היתה הכלה בעצמה באה אל הנצי"ב בשבת שאחרי החופה, והוא היה מאציל עליה מברכותיו.

נשיקה לספר תורה

⁴¹ מספר הרב יעקב מאיר מתלמידי הישיבה, מעשה מופלא.

היה אחד מהמתמידים בישיבה שהיה עמל על התורה בכל כחו כמעט בלי הפסקה, והיה חביב מאוד על רבו הנצי"ב.

פעם אחת כשנכנס לבית המדרש לא הבחין כי בגדו נקרע ממסמר שהיה תקוע על הקיר. הקרע בבגד היה גדול וחלק מבשר גופו התגלה. הוא ניגש בזריזות ובחשק גדול ללמוד ולא חש בזה, וישב ללמוד. תוך כדי לימודו הוא התנענע בגופו קדימה ואחורה והקרע נעשה גדול יותר ויותר. והוא לא שם לב לזה כלל.

בת שחוק עלתה על שפתותיהם של התלמידים שהיו סביבו, על הבגד ההולך ונקרע. הנצי"ב בראותו זאת, ניגש לתלמידו החביב, הניח את ידו על בשר תלמידו המגולה ונשק את ידו כמי שמנשק ספר תורה. ופנה לתלמידים שסביבו ואמר: 'שכחתם משנה מפורשת במסכת אבות. כל המכבד את התורה - גופו מכובד על הבריות' והרים את קולו וקרא בהתלהבות 'גופו, גופו, גופו ממש. הלא זהו גוף קדוש, ספר תורה ממש!'

בקשת ברכה

⁴² מספר תלמידו ר' אריה רבינוביץ : פעם הנצי"ב הוצרך לנסוע לאסיפת רבנים שהתקיימה בפטרבורג. הנסיעה היתה אמורה לקחת כמה ימים, ואני באתי אליו להפרד ממנו קודם נסיעתו. כשבאתי לצאת מן הבית, אחז הנצי"ב בידי והכניסני שוב חזרה לתוך חדרו, הושיבני על הספה. ואז פנה אליי בבקשה ואמר בזו הלשון: 'אנחנו הולכים בדרך זו. יאציל נא לי ברכה..'. כמוכן שהתלמיד נדהם לראות עד היכן ענוותנותו של רבו מגיעה, עד שהנצי"ב שכולם ראו בו כגדול הדור שבא לעמוד בראש אסיפת הרבנים מבקש קודם נסיעתו מתלמיד שלו לברכו.

דואג לשידוך לתלמידו ר' יוסף דוד שחור

הנצי"ב אף דאג לשידוך לתלמידיו.

40 הגדש"פ וולוז'ין עמ' 92

41 'אור מופלא' עמ' רכח

42 'אור מופלא' עמ' רלג

כך למשל נהג כלפי⁴³ תלמידו ר' יוסף דוד שחור שהיה גם בן משפחתו (היה נכד אחותו, ליפשא). וכך היה המעשה:

הרב יוסף דוד שחור

⁴⁴לאחר שהתאלמן ר' יוסף דוד מרעייתו הראשונה והיה עדיין צעיר לימים, השתדל מאוד הנצי"ב כי ינשא בשנית לאשה הראויה לו.

הנצי"ב סבר כי בתו של ר' שאול קוסובסקי, ששמה היה ליפשא, שהיתה אף היא⁴⁵ קרובת משפחתו, מתאימה להיות שדוך הגון בעבורו.

דיבר הנצי"ב עם הוריה של ליפשא, שכמובן לא התנגדו להצעת הנצי"ב, אך אמרו כי ליפשא מצדה התנתה מספר תנאים לגבי בן זוגה, וכולם לא מתקיימים בר' יוסף דוד.

הנצי"ב לא וויתר, וטיכס עצה היאך יפגשו ר' יוסף דוד וליפשא 'במקרה', ואז אמר כי יראו כבר מעצמם כי מתאימים זה לזה וירצו בשידוך. וכך עשה, ביקש כי הוריה של ליפשא יזמינו את קרובם ר' יוסף דוד לביתם בלי קשר לשידוך, ואז כבר ליפשא תראה את ר' יוסף דוד ותחפוץ בשידוך עמו.

הנצי"ב קלע אל השערה, ואכן לאחר שנפגשו הוצע השידוך, ושני הצדדים חפצו בו. והחתונה נערכה.

מספרת ליפשא כי לאחר שנים כשבא הנצי"ב לבקרם, אמר לה הנצי"ב בחיך רחב: האם את ליפשינקע ? באתי לתבוע ממך דמי שדכנות...

מכבד את תלמידו בביקור

בית הכנסת באנטופול

⁴⁶מלבד דאגתו לשידוך לתלמידו ר' יוסף דוד, הנצי"ב אף התארח לשבת הגדול בבית תלמידו זה שהיה רבה של אנטופול, וזאת כדי לכבד את תלמידו בעיני בני עדתו.

מביקור זה מספרת ליפשא, רעייתו של ר' יוסף דוד מספר הנהגות מופלאות אותם ראתה.

לר' יוסף דוד היתה שיחה קבועה בליל שבת לפני בני עדתו בענייני פרשת שבוע, אמנם

43 שהיה אף נכד אחותו.

44 הוד והדר כבודו עמ' 20-23

45 אף היא היתה נכדת אחותו, והיתה בת דודה של ר' יוסף דוד שחור.

46 הוד והדר כבודו 72-74

כשרבו הגדול הנצי"ב ישב לצדו סבר לבטל שיחה זו, אולם הנצי"ב לא הרשה לו לעשות זאת וישב והאזין יחד עם בני קהילת אנטופול לדרשת תלמידו.

במהלך הדרשה ציטט ר' יוסף דוד פירוש ששמע מהנצי"ב על הפרשה, דבר שלא נדפס בספרו של הנצי"ב 'העמק דבר', כששמע זאת הנצי"ב אמר: "אוי די שכחה. אוי די שכחה", שכן כבר שכח שאמר פירוש זה.

ומספרת הרבנית ליפשא, כי מרוב חיבתם לדברי הנצי"ב, הם חיברו מנגינה למילים אלו, והיו משוררים לעצמם את הפיזמון "אוי די שיכחה, אוי די שיכחה" למזכרת לביקורו אצלם.

רגיש לטורח של בעלת הבית

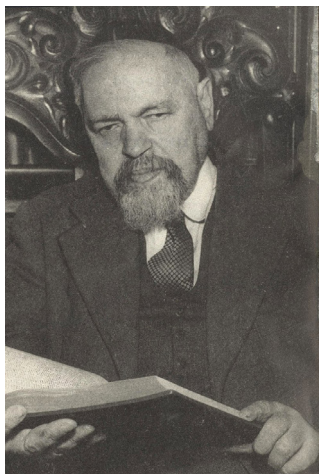
עוד מספרת הרבנית ליפשא, כי בליל שבת בשעה שהיא הגישה לפני כל המסובים הרבים את מנתם, וכמובן בראש הגישה לפני רבם הנצי"ב. אמנם הנצי"ב המתין ולא התחיל לאכול. וכשפנה אליו תלמידו ר' יוסף דוד והזמינו להתחיל לאכול. אמר לו הנצי"ב: כשרעייתך בעלת הבית תשב ותאכל אף אני אתחיל לאכול.

מידותיו

כליל המידות

שח אחד מתלמידי וולוז'ין באותם הימים, כי בני הישיבה לא היו זקוקים לספרי מוסר, שכן כשראו את רבם, הנצי"ב, ומידותיו התרומיות זה הספיק להם והראה להם את הדרך הישרה שיש ללכת בה.

⁴⁷ וכך מתאר אחד מתלמידי ישיבת וולוז'ין את רבו, הנצי"ב: "רבנו התהלך בפשטות כאחד האדם, וכל כולו פנימיות עמוקה".

צהלה נפשית וכובד ראש

⁴⁸ מתאר בנו של הנצי"ב, הרב מאיר בר-אילן: היתה ניכרת על פניו של הנצי"ב רצינות, אך יחד עם זאת היה מלא שמחה וחדוות אלוקים. לא היתה זו שמחה של קלות ראש וליצנות, שכן לא היתה דרכו להתלוצץ ואף לא יכל לסבול שיתלוצצו אחרים בפניו, אלא היתה זו שמחה עמוקה פנימית של צהלה נפשית וטוב לבב.

הרב מאיר בר אילן בן הנצי"ב

47 הגדה של פסח וולוז'ין עמ' 66

48 "רבן של ישראל" עמ' 102, 112-101

לא סובל את הבטלה

תמיד היה עסוק, לא סבל את הבטלה, ומעולם לא ישב בטל. וכשעשה, היה עושה הכל בזריזות גדולה.

אולם לפונים אליו תמיד נתן הרגשה כי הוא עכשיו אין לו דבר בעולם חוץ מלהקשיב להם. תמיד קבלם במאור פנים וחביבות, ומעולם לא חש אדם כי הוא עליו למשא.

מודה על האמת

השאפה לעמוד על האמת הייתה טבועה בו, וכשהיה אומר איזה דבר ומישהו היה מוכיח לו כי טעה בדבריו, היה חוזר בו מיד ומודה לזה שהעמידו על טעותו.

וכן כותב בתשובותיו: ⁴⁹יש לי שובע רצון מכל מי שבא לברר דבריי, ולנקות משגיאה המצוייה גם בגדולים וטובים ממני".

הנצי"ב

זהיר בכבוד כל אדם

⁵⁰היה בעל נפש אצילית ועדינות לב, מעולם לא פגע באיש, גם לא בקטנים ממנו.

פעם שמע על אחד מתלמידיו שנוהג בדרך לא טובה. הנצי"ב קרא לו והוכיחו על פניו.

לאחר זמן, נודע לו כי הדברים ששמע עליו לא היו נכונים, מיד קרא לתלמיד זה וביקש את סליחתו ופייסו.

צומות וטבילות

⁵¹הנצי"ב התייחס בכבוד ראש לחלומות שחולם, וכשחלם חלום רע, היה מתענה עליו 'תענית חלום'. אפילו בשבת היה מתענה על חלום רע שחלם. כך יצא, שימים רבים עברו עליו בתענית חלום.

הוא גם נהג עצמו בטהרה גדולה, והיה מרבה לטבול במקווה לטהרתו.

עבודה שבלב

⁵²תלמידו ר' מרדכי רבינר, עקב אחרי הנהגותיו של הנצי"ב וכך מספר: נוהג היה הנצי"ב להאריך בתפילותיו. היה מתפלל בדבקות נפלאה ובאש של התלהבות קודש.

49	אגרות הנצי"ב מוולוז'ין א עמ' מב
50	"רבן של ישראל" עמ' 117
51	"רבן של ישראל" עמ' 114
52	'אור מופלא' עמ' רלז

במיוחד בימים הנוראים היו תפילותיו לעילא ולעילא, בדבקות עליונה ובהתלהבות עצומה. הן ארכו זמן כה ארוך עד שלא היה מספיק לומר את הפיוטים והיוצרות הכתובים במחזור, אלא הסתפק באמירת התפילה עצמה, ואמירה זו לבדה נמשכה כל היום כולו.

'מתי תמלוך בציון'

⁵³ מספר תלמידו ר' אליהו מאיר פייבלזון, כי אהבת הנצי"ב לארץ ישראל היתה נפלאה ותשוקה עזה בערה בו לחזות בהשבת השכינה לציון.

בכל פעם בתפילת שחרית של שבת כשהיה מגיע בקדושה למילים 'מתי תמלוך בציון' לא יכל עוד להעמיד את עצמו והיה פורץ בבכי ומתמוגג בדמעות שליש. קול בכייתו היה נשמע בכל בית המדרש של הישיבה.

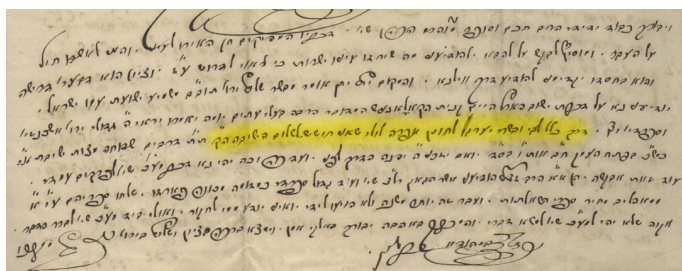
מוסיף אותו תלמיד לספר, כי הם התלמידים כשהיו שומעים את קול בכייתו של רבם ואת עוצם כיסופיו לבניין ציון, היו מתעוררים בגעגועים לבניין ארץ ישראל והופעת מלכות ה' בה, יותר מאשר יכל לעורר הנואם המוכשר ביותר של תנועת הציונות בדבריו.

כיסופיו לעלות לארץ ישראל

⁵⁴ הנצי"ב מאוד רצה לעלות לארץ ישראל, ובסוף ימיו, גמר בלבו כי יקיים משאלת לב זו, ויעלה לארץ.

אמנם אז ⁵⁵ חלה, והיה צריך להמתין עד שיבריא מעט ויתחזק, שיוכל לעמוד בטלטלות הדרך הארוכה.

באותה העת כבר נסגרה הישיבה בוולוז'ין, והיו מגדולי הרבנים שאמרו שיש להקים את הישיבה מחדש בארץ ישראל, וכי הנצי"ב ישוב לעמוד בראשה. אמנם הנצי"ב חש כי אין כחו עמו כפעם, ולא לו לעמוד בראשות הישיבה. חפצו היה לעלות לארץ ישראל כאיש פרטי, לחונן את עפרה ולדור בה.

מכתב הנצי"ב בו כותב "דרך כלל לבי ובשרי יערגו לחונן אפרה לולי שאני חושש לשלום הישיבה הקדושה" (באדיבות בית המכירות 'גנזים')

'אור מופלא' עמ' רכג	53
"רבן של ישראל" עמ' 143-144	54
במחלת שיתוק ובמחלת הסוכרת	55

כל אימת שהרופאים באו לבדקו, שאלה אחת היתה בפיו, אימתי יוכל כבר לעלות לארץ ישראל, משאת נפשו.

מקבל יין מענבי ארץ ישראל

היקב בראשון לציון

בפסח האחרון לחייו, הפיקו חברת 'כרמל מזרחי' במושבה ראשון לציון את בקבוקי היין הראשונים מענבי הארץ.

את אחד הבקבוקים הראשונים הם שלחו לנצי"ב. ומספר בנו הרב בר אילן, שמי שלא ראה שמחתו עם פירותיה של הארץ הנכספת לא ראה שמחת נפש מימיו. הנצי"ב אחז בידו את הבקבוק בהתרגשות ואמר: 'אשרי שזכיתי לכך לראות ולטעום פרי הארץ'.

סגירת ישיבת וולוז'ין וסוף ימיו

הישיבה כקרן אור בעם ישראל

⁵⁶ישיבת וולוז'ין היתה כקרן אור בעם היהודי, זקפה את קומתו והשיבה לו את כבודו בהיותו נתון בגלות תחת שלטון הגויים. בעלי כישרון צעירים היו מוצאים שם את בית גידולם, בו התחנכו וגדלו עד שנעשו לאילנות גדולים, ותפסו את מקומם כמנהיגי הדור הבא. הממשלה הרוסית שחפצה הייתה בהתבוללות עם ישראל ודיכוי רוחו, ראו בישיבה אבן נגף שמפריע להם במיליו מטרתם זו, לפיכך חיכו להזדמנות לפגוע בה.

הממשלה הרוסית פוגעת בישיבה

מבנה ישיבת וולוז'ין הסגורה

ואמנם דבר זה התאפשר להם, כשהגיעו לממשלה הרוסית הלשנות מפי אנשים, שהיו עוינים לישיבה, כי הישיבה כי אינה מתנהלת ברוח הממשלה.

הממשלה הרוסית החלה לעקוב אחרי סדרי הלימוד בישיבה והחלה להתערב אט-אט בארחות הישיבה. תחילה דרשה להכניס לימודי השפה הרוסית לישיבה ועוד תקנות שונות, שלא יכלו להתקיים בישיבת וולוז'ין. דבר זה גרם לאי סדר גדול ולמבוכה בישיבה. התקנות לא התקבלו בישיבה כפי שהממשלה דרשה.

כעבור זמן הוצא צו מהממשלה כי הישיבה תיסגר.

כששמע זאת הנצי"ב חשכו עיניו, והוא לא מצא בו כח לצאת מהיכל הישיבה לביתו. והיו צריכים לשאת אותו על כפיהם לביתו.

הנצי"ב חולה

⁵⁷סגירת הישיבה פגעה קשות ברוחו של הנצי"ב, שמסר כל חייו עבור הישיבה, וכעבור זמן קצר חלה.

שתי מחלות פגעו בו, מחלת הסכרת ומחלת השיתוק.

מחלתו הלכה והתגברה.

⁵⁸כשחש כי יומו קרב, קרא לבנו הגדול ר' חיים ברלין, וכך מספר בנו ר' חיים:

"לזכרון מה שהזהירני וציווה עלי מר אבא הגאון זצלה"ה הכ"מ קודם פטירתו. על דבר שמסר נפשו על ענין ישיבה דוואלאזין שלא להכניס לתוכה שום לימוד חול, ולסיבה זו נסגרה הישיבה, ומזה נחלה בחוליו אשר לא עמד ממנה.

וצוה עלי באזהרה, שלא להסכים לענין זה בשום אופן, בלא שום הוראת היתר בעולם.

ואמר שהקב"ה רמז כל זה בתורה, נאמר 'להבדיל בין הקודש ובין החול'...

על כן לא ירע לך בני מה שהענין הזה גרם לי לצאת מן העולם ולהסגיר את הישיבה כי כדאי הוא הענין הגדול הזה למסור נפשו עליו..."

השרפה אשר שרף ה'

למחרת, ביום כח לחודש אב של שנת תרנג, השיב רבן של ישראל, הנצי"ב, את נשמתו לבוראו. בן 76 היה במותו.

האווהל על קברו של הנצי"ב

הכל בכו והתאבלו על השרפה אשר שרף ה', ובאו לחלוק לו כבוד אחרון. ⁵⁹בנו הגדול, ר' חיים, שהספידו, קיצר בדברי ההספד. הוא סיפר כי אביו ביקש ממנו שלאחר פטירתו יקצר בדברי ההספד, ובשאר הזמן ילמד תורה לעילוי נשמתו, ואמר כי זו התועלת הכי גדולה שיכול לעשות עבורו, הרבה יותר מדברי הספד. נגאים הדברים למי שאמרם.

57 "רבן של ישראל" עמ' 143-144

58 הגדש"פ וולוז'ין עמ' 147

59 הקדמה לשו"ת "משיב דבר" במהדורה החדשה

תורה מפיהו ומזקנים אתבונן

קירבת הרב לתלמידיו

(מתוך ספרו 'העמק דבר' על התורה)

"ובא אהרון ובניו בנסוע המחנה והורידו את פרוכת המסך וכיסו בה את ארון העדות ; ונתנו עליו כסוי וכו' ;

ועל שלחן הפנים יפרשו בגד תכלת ונתנו עליו את הקערות וכו' ; ופרשו עליהם בגד וכו' ; ולקחו בגד תכלת וכיסו את מנורת המאור ואת נרותיה וכו' "

(במדבר ד/ה-ט)

⁶⁰יש להתבונן על שינוי הכיסויים ואופני הקיפול שבין כל אחד ואחד,

ובלא ספק שכל זה מיד ה' עלינו להשכיל על תכונת כל כלי שרת שראוי להיות כן...

דכל כלי שרת, כל אחד מורה על פרט,

⁶¹"ולקחו בגד תכלת וכיסו את מנורת המאור ואת נרותיה ואת מלקחיה ואת מחתותיה ואת כל כלי שמנה אשר ישרתו לה בהם"

היו הכל בבגד תכלת אחד, ללמדנו שהרב עם התלמידים, הוא מוכרח להיות בצוותא אחת. והיו עיניהם רואות את מוריהם ומשמשים אותם, וכולם מושגחים בפרטות.

60 העמק דבר במדבר ד/ו

61 העמק דבר במדבר ד/ט

כמו הרב כן התלמידים⁶², ומשום הכי היו הכל בבגד תכלת אחד.

⁶³ועל שלחן הפנים יפרשו בגד תכלת

ונתנו עליו את הקערות ואת הכפות ואת המנקיות ואת קשות הנסך ולחם התמיד עליו יהיה: ופרשו עליהם בגד תולעת שני..."

היו כלי השולחן מונחים על השולחן בבגד תולעת שני, והשולחן לבדו בבגד תכלת המפסיק בין השולחן ובין כלי, ולא כמו כלי המנורה.

היינו, משום דשולחן בא למלכות, כמו שכתבתי, ואין מלך בלי ראשי העם סביביו. אבל מכל מקום הוא מופשט מהם ומוראו עליהם מבלי שיהא רגיל עמהם כל כך.

מזקנים אתבון

הנצי"ב שכתב כי "הרב עם התלמידים הוא מוכרח להיות בצוותא אחת", וכי כל התלמידים "כולם מושגחים בפרטות" על ידי הרב, היווה בחייו דוגמא חיה לזה.

הנצי"ב לא הסיח את דעתו לרגע מתלמידיו. לאורך כל שעות היממה הוא היה נמצא יחד עם תלמידיו בבית המדרש, ואף בשעת סעודה כמה מן התלמידים היו מסבים יחד עמו על שלחנו.

הנצי"ב היה עוקב אחר הליכותיהם ודרכיהם של תלמידיו ומכיר כל תלמיד ותלמיד.

המכתב הבא הינו מכתב המלצה אותו כתב הנצי"ב לתלמידו. דרך המכתב ניתן להיווכח עד כמה התלמידים היו קרובים לליבו, והוא הכירם מקרוב ואהבם.

במכתב כותב הנצי"ב אודות תלמידו ר' דוד הלל שפירא: "במשך שבתו בשבת תחכמוני פה"ק וולאזין, ידעתי באהבה על כל הליכותיו,

בלימודו,

וביראת ה',

ובשכל טוב,

בדרך ארץ".

הנצי"ב מעיד על עצמו שהוא מכיר את תלמידו היטב בכל תחום מתחומי חייו. הוא מכיר את לימודו בבית המדרש, "בלימודו", את מדרגתו הרוחנית, "ביראת ה'", את דרך חשיבתו של התלמיד, "ושכל טוב", ואף את הנהגתו עם חברים, "יודרך ארץ".

והכל היה מתוך האהבה הגדולה שאהב הנצי"ב את תלמידיו. "ידעתי באהבה".

וכפי שדרש "שהרב עם התלמידים הוא מוכרח להיות בצוותא אחד, כולם מושגחים בפרטות"

62 על מנת שיהיו מצליחים בלימודם

63 העמק דבר במדבר ד/ז

יודע אני ומכיר להכיר לאחרים ולהוקיר
את הב' [חור] החריף ושנן יקר רוח מאוד נעלה מ' דוד
הלל שפירא נ"י מק' [הילת] ביאלוסטאק. כי במשך שבתו
בשבת תחכמוני פה"ק וולאזין, ידעתיו באהבה
על כל הליכותיו בלימודו וביראת ה' ובשכל טוב
בד"א [בדרך ארץ]. מכיריו יהיו מאושרים, וה' את קרנו
ירים, והוריו המאושרים, יחזו בו שובע
רצון לדור דורים. כנפש רפוי ידיים הבא עה"ח [על החתום]
היום א' 'אשר לא יספר מרב חשבן' לפ"ק פה"ק
וולאזין נפתלי צבי יהודא ברלין

3

נאמר את ובעיר אביה ואחיה ואחיה
 אור ה' החיל ושל יקר וחמור נעלה ללוא
 האל גריו מלך ביואסטוק. כי בלעם לבח
 בשבת תחביוס היל וואלטי. ונעמן במופגה
 על כל הליבוטון בלימוא וביוחז' ובלעל טוב
 בלען. מפריון יהא מוואריום. וזה אור ארם
 ורימ. ובריון. המוואריום. יתא בו שוב
 ר'קן אור מוואריום. כעץ פרוי יחיו בלעל
 היום מ'ולאן יספח מ'קן ארן היל
 וואלטי. ערש ביהאמו פלין

תורה מפיה

כפי עמל האדם בתורה כך ה' מסייע בידו להבין

(מתוך ספרו 'מטיב שיר' על שיר השירים)
⁶⁴דרשו חז"ל בסוכה 'ירכיך כמו חלאים' - נמשלו דברי תורה לירך'. [אם כן ירך זה משל לדברי התורה, אך מה הכוונה 'כמו חלאים' ?]
 ופירש רש"י 'כמו חלאים' - הן המה הלוחות.
 [המשך הפסוק הוא 'ירכיך כמו חלאים מעשה ידי אמן']
 ומשמעות הדרש שדברי תורה שבעל פה המה כמו הלוחות,
 שהיו [הלוחות] מעשה ידי אמן - [ומיהו האומן שעשה את הלוחות?] זה משה שפסל אותם,
 אך מכל מקום [עשיית הלוחות] היו אך בסייעתא דשמיא, [שהקב"ה סייע למשה לעשות את הלוחות]
 וגם עיקר הכתיבה [של עשרת הדברות] שעליהם כתיב ⁶⁶וכתבתי עליהם',
 [אם כן הלוחות נעשו אמנם ע"י משה, אך ה' הוא שסייע בידו לעשותן, וגם ה' הוא שכתב את הדברות על הלוחות]
 כך תורה שבעל פה [שנמשלה ללוחות, כמו שכתב לעיל, 'ירכיך', דברי התורה 'כמו חלאים' דומים ללוחות] הוא בא בעמל האדם, ואז מצטרף סייעתא דשמיא לקום עליה [ולהבין את מה שלומד].

(מתוך 'העמק דבר' על התורה)
⁶⁷פנים בפנים דיבר ה' עימכם - משמעות פנים בפנים, באותם פנים שאתם תהיו עמו, באותם פנים יהיה הוא יתברך עמכם.
 אשר כמו שהאדם מכין עצמו בלימודו, כך באה הסייעתא עליו מהשמים.
 והביא הוכחה לזה, ממה שלא כולם השיגו אז באותו מעמד [של מתן תורה] בשווה,
 וכדאיתא במדרש רבה כמה פעמים: 'קול ה' בכוחו' [של ה'] לא נאמר אלא ⁶⁸קול ה' בכח' - [על פי הכח] של כל אחד ואחד, והיינו לפי הכנתו של כל אחד.

מטיב שיר על שיר השירים ז/ב	64
דף מט	65
היינו שה' הוא שכתב עליהם ולא משה.	66
העמק דבר דברים ה/ד	67
תהילים כט/ד	68

ומזה מביא ראייה לדורות על השגת התורה. [שככל שהאדם יתאמץ יותר בלימוד התורה כך יסייעו לו מן השמים לדעת ולהשיג את התורה].

מזקנים אתבונן

הנצי"ב היה עמל על דברי תורה ללא גבול, ומתוך עמל זה אף חיבר את ספריו. בפתיחת⁶⁹ כמה מספריו הוא אף מזכיר את עמלו הגדול.

את המכתב שלפנינו שלח הנצי"ב לאחר שסיים לחבר את חלקו השלישי של ספרו הגדול 'העמק שאלה'.

על חיבורו 'העמק שאלה' עמל הנצי"ב באופן מיוחד. הוא חיברו עוד קודם שנתפרסם, בזמן שיכל לשקוד על תורתו ככל אוות נפשו מבלי שאיש יפריע לו.

ואמנם, כשמספר הנצי"ב במכתב על אודות החיבור שחיבר ברוב עמלו, הוא כותב "יהי שם ה' מבורך, הנותן עצמה לאין אונים, לא לעמל תורה". הנצי"ב לא זוקף את תורתו שלמד בזכות כח שכלו והבנתו, כי אם בזכות ה' שנתן לו כח להבין את הדברים שלמד.

כפי שדרש בדבריו לעיל "תורה שבעל פה הוא בא בעמל האדם, ואז מצטרף סייעתא דשמיא לקום עליה". וכפי שאומר שלבסוף הכל "אך בסייעתא דשמיא".

ראה לדוגמא את דף השער לפירושו 'רינה של תורה' על שיר השירים.

[התמלול מתחיל מתחילת הפסקה שבסיום המכתב]

ובאשר זכיתי לפני ה' לברך על המוגמר חלק שלישי של חיבורי 'הע"ש
יהי שם ה' מבורך הנותן עצמה לאין אונים לא לעמל תורה ולא להוציא
לאורה. והנני מכיר את עוז ידידות² מעכ"ת שי' [=שיחיה] מלפנים.
וכבודו והדרו והודו. וראיתי לשלחו ע"י³ מוכ"ז משלוחינו שי'
אקוה כי ישום עין על חלקיו. ויעמוד על⁴ קדמת עמקיו. ומברכו [תיו]
תבורך נפשי להגדיל תורה. ולהשיב מלחמתה שעה. והמברך
באהבה יבורך באלקי אמן. כנפש ידידו מוקירו
ומכבדו נפתלי צבי יהודא ברלין

=העמק שאלה	70
=מעלת כבוד תורתו	71
=מוסר כתב זה	72
הקדמתו של הנצי"ב לחיבורו 'העמק שאלה' נקרא 'קידמת העמק'.	73

